ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/ № 4. 3-4

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.12.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.10.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.10.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

UMURQULOV BEKPO‘LAT
Badiiy nutq va uning shakllanish asoslari 7

IBRAGIMOV YULDASH MATKARIMOVICH
Qoraqalpog‘iston o‘zbek shevalari leksikasi tadqiqi masalasi 13

ШАРИФ ЁКУБОВ
Девони Фоний ғазалларидаги Бесутун атамасининг таҳлили 13

SHUKUROV RAHMATILLO
Qadimgi davr manbalarida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi tahlili 19

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Xalq dostonlarida frazeologik birliklarning uslubiy tavsifi 23

AMONTURDIYEV NURALI RASHIDOVICH
O‘zbek tili etnografizmlar tizimida motivlashuv masalasi 26

ISMOILOV XURMATILLO TO‘LQINJON O‘G‘LI
Paralingvistik haqoratlar va ularni verballashtirish masalasiga doir 30

USMONOVA SHAHODAT
Publitsistik matn tarjimasida pragmatik modulyatsiya va semantik uyg‘unlik 35

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Hamid Olimjon ijodida qofiyaning o‘rni 39

UMIROVA SVETLANA
Mualliflik korpusining amaliy qo‘llanilish sohalari 42

TURDIMURODOV SIROJIDDIN
Evfemik maqollar badiiylik va milliylikni kuchaytiruvchi vosita sifatida 45

TURAKULOVA UMIDAXON ANVAROVNA
Erkin o‘xshatishlarda lingvomadaniy xususiyatlarning aks etishi (Tohir Malik qissalari misolida) 48

SAATOVA SURAYYO ISMAILOVNA
Ijtimoiy tarmoq lisoniy shaxsining voqelanishi 52

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Отражение и формирование: роль гендерных терминов
в восприятии материнства в современном обществе 55

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI
Sifatlarning badiiy matndagi funksional-stilistik o‘rni 59

XUSANOVA ZUXRA
AQSH va O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy matbuot matnlarida lingvopragmatik strategiyalar:
leksik-uslubiy xosliklar va ta’sirchan til vositalari 62

QURBONOV AKMALJON TAVAKALJON O‘G‘LI
Hid bilish sezgisiga oid til birliklari semantikasi 65

SUYAROVA NARGIZA YULDOSHEVNA
Metaforalarning nasriy asarlardagi tasviriy va ekspressiv imkoniyatlar 68

МУНДАРИЖА

SOBIROVA GULSHANA FAXRIDDINOVNA
O‘zbek tilida haqoratli leksika: korpus lingvistikasi asosida tahlil va bazaviy resurs yaratish 70

JUMAYEVA DILAFRO‘Z ORIFJON QIZI
«Kuntug‘mish» dostoni frazeologizmlarining semantik-statistik tahlili 75

ISLOMOV SARDOR SANJAROVICH
O‘zbek tilining onomastik sathi haqida 79

RAHMATULLOYEV AHTAM A’ZAM O‘G‘LI
Fors tilidagi ot so‘z turkumi borasida rus tilshunoslarining qarashlari 82

OMANOV SHUHRAT G‘ANIYEVICH
Nemis tilidagi “Eigentlich” modal partikelining so‘roq gaplardagi semantik imkoniyatlari hamda tarjima xususiyatlari 84

GAFUROVA NIGORA SA’DULLAYEVNA
Nonverbal means in virtual texts 87

XOLMUXAMEDOV B.F.
Mualliflik leksikografiyasining rivojlanishi va taraqqiyot yo‘li 90

TO‘RAYEVA ZARRINA ABDIMUROT QIZI
O‘zbek onlayn media sarlavhalarida klikbeyt 93

ADABIYOTSHUNOSLIK

DAVRONOVA MAHFUZA ISROILOVNA
Xalq og‘zaki ijodidagi maqollarda ayol konsepti 96

ARSLONV ABDIMUROD KAROMATOVICH
Nurboy Jabborovning adabiy-matnshunoslik merosi: ilmiy maktab, metodologiya va amaliy natijalar… 99

SAIDOVA MUHABBATXON SHUKRULLAYEVNA
Shukur Xolmirzayev asarlarida folklor motivlari va ularning estetik funksiyasi… 102

BARZIYEV OYBEK XABIBULLAYEVICH
Pisandiy va Haziniy ijodida Andijon zilzilasining nazmiy bayoni 106

SULTANOVA RAISA XAYRULLAYEVNA
«Ra’no va Zebo» dostonida Xiromiy badiiy mahorati… 108

BO‘RIYEVA MARVARID HAMDAMJON QIZI
«Javr-u zulmung garchi o‘lmaklik nishonidur manga…» 112

QOSIMOV ANVAR
Kuper ijodida indeys va o‘zbek nasrida milliy qahramon obrazlari… 116

ADABIY TAQRIZ

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
“Меҳробдан чаён”нинг учинчи нашри ҳақида 119

сико-семантическом поле «материнство» в русском языке, рассматривая их как ключевые маркеры, которые не только отражают, но и активно формируют социокультурные стереотипы. Гендерные термины активно участвуют в конструировании и поддержании стереотипов о материнстве, часто основанных на традиционных представлениях о жертвенности и самоотверженности (материнский долг, жертва во имя детей). Такое давление может ограничивать женщин и приводить к стигматизации тех, кто не соответствует «идеалу». Исследование показывает, что гендерные термины в поле «материнство» являются сложным феноменом, который не только отражает, но и активно формирует социальную реальность и культурные представления. Изменение языка, в свою очередь, может служить инструментом для преодоления устаревших стереотипов.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

SIFATLARNING BADIIY MATNDAGI FUNKSIONAL-STILISTIK O'RNI

Sarbarova Dilnoza Nosirjon qizi,
O'zbekiston Milliy universiteti O'zbek tilshunosligi kafedrasi o'qituvchisi, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

O'zbek tili grammatik qurilishida sifatlar mustaqil so'z turkumi sifatida muhim o'rin egallaydi. Sifatning asosiy vazifasi shaxs, predmet va hodisalarning belgi-xususiyatini ifodalashdan iborat bo'lsa-da, adabiy nutqda, ayniqsa she'riy matnda, ularning semantik yuklamasi bundan ancha kengdir. Sifatlar tilning nominativ imkoniyatlarini boyitish bilan birga, estetik mazmun yaratadigan, matnga emotsional rang beradigan, o'quvchi idrokiga ta'sir qiladigan vosita sifatida ham o'rganiladi. Hozirgi kunga qadar o'zbek tilshunosligida sifatlarning morfologik xususiyatlari, sintaktik imkoniyatlari, semantikasi, sinonimiyasi kabi masalalar atroflicha o'rganilgan[1].

Sifatlar badiiy uslubning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Ularning she'riy nutqda tutgan o'rni muayyan obrazni yaratish, kayfiyatni ifodalash, poetik tasvirning estetik mukammalligiga erishish bilan chambarchas bog'liq.

Badiiy matnda sifatlar quyidagi vazifalarni bajardi

1. Obraz yaratish. Sifatlar orqali shoir predmet yoki hodisani ko'zga ko'rinadigan darajada jonlantiradi: *«Sokin kechalar», «oltin kuz», «ma'yus tong»*.

2. Rang berish (kolorit yaratish). Rang sifatlari ramziy ma'nolarga ega bo'lishi mumkin: «oq» – poklik, «qora» – iztirob, «ko'k» – umid.

3. Muallifning subyektiv munosabatini ifodalash. Badiiy matnda sifat nafaqat tasvir, balki baho beradi: *«yovuz shamol», «muqaddas ona», «bechorahol odam»*.

4. Emotsional-ekspressivlikni kuchaytirish. Sifat matnga hissiy ta'sir kuchini kiritadi. Masalan: *«Titroq yurak», «achchiq haqiqat», «zulmatli xotira».*

Shuningdek, sifatlar she'riy tilning asosiy vositasi hisoblanadi. She'riyat tilida sifatlar o'zgacha badiiy tabiat kasb etadi. Prozada tasvirning asosiy yukini fe'l bajaradigan bo'lsa, she'riyatda ko'pincha sifat dominant vazifasida bo'ladi. Shoir birgina sifat orqali butun bir poetik makonni yaratadi:

«Jimjit tun» – sukutning to'la manzarasi,
«Qora daryo» – og'irlik va xavotir tuyg'usi,
«Oq dard» – metafizik iztirob.

Bunday sifatlar faqat belgi emas, balki yangi ma'no maydoni ochadi.

She'riy matnda sifatlar funksional jihatdan bir

[1] Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o'zbek tili. – Toshkent: Universitet, 2006. – B.159-172; Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G., Qurbonova M., Yunusova Z., Abuzalova M. Hozirgi o'zbek tili. – Toshkent. 2007. 191-206-b; Sodiqova M. Hozirgi o'zbek tilida sifat. - Toshkent: Fan, 1974. 127 b.; Hamdamova I. O'zbek tilida sifatlarning ma'no turlari va ularning o'zbek tili izohli lug'atida berilishi.Filol.fan.nomz.diss ... avtoref. – Toshkent, 1964. 20-b.; Nurmonov A. va b. O'zbek tilining nazariy grammatikasi (Morfologiya). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2001. 63-67-b.

necha guruhlarga bo‘linadi. Ularning har biri o‘ziga xos poetik vazifa bajaradi.

1. Emotsional-ekspressiv sifatlar. Bu turdagi sifatlar o‘quvchiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir ko‘rsatadi: *achchiq, shirin, mungli, qo‘rqinchli, tiniq, ma’yus.* Ular orqali shoir kechinmalarini ifodalaydi.

2. Metaforik sifatlar. Sifatlar ko‘chma ma’noda qo‘llanib, butun poetik obrazni o‘zida mujassam qiladi: ***«shisha** qalb», «qonli ufqlar», «temir** sovuq»*. Metaforik sifatlar she’riyatning eng muhim poetik vositalaridan biridir.

3. Simvolik sifatlar. Ular konnotativ ma’nolar bilan yuklangan bo‘ladi:

«oq» – poklik,

«qizil» – ehtiros yoki xavf,

«ko‘k» – ruhiy kenglik, quyosh timsoli,

«qora» – qayg‘u, tahlikalik holat.

Bu turdagi sifatlar o‘zbek she’riyatida juda keng qo‘llanadi.

4. Assotsiativ sifatlar. Mazmuni kontekstdan kelib chiqib shakllanadi. Masalan: ***«uchqun fikr», «dengiz sukut», «ko‘lanka yod»*** kabi sifatlar o‘quvchi ongida murakkab assotsiatsiyalar uyg‘otadi.

Sifatlarning sintagmatik va paradigmatik munosabatlari. Sifatlar matn ichida boshqa birliklar bilan aloqaga kirishadi va ma’no hosil qiladi. Bu jarayonda ikki asosiy munosabat turini ko‘ramiz:

1. Paradigmatik munosabatlar. Bu – sifatning o‘xshash funksiyaga ega boshqa birliklar bilan almashish qobiliyati. Masalan, shoir:

«Oppoq** dunyo»* o‘rniga ***«musaffo dunyo»

«mangu iztirob» o‘rniga ***«bitmas-tuganmas iztirob»*** deyishi mumkin. Paradigma she’riyatda sinonimlar tizimini yaratadi.

2. Sintagmatik munosabatlar. Bu – sifatning ko‘proq ot yoki sifat yana boshqa birlik bilan birikib, keng ma’no hosil qilishi. Masalan:

«qorong‘i sokin tun»

«zangori yoshlik xotiralari»

«ayovsiz sovuq shamol»

Bu birikmalar sintagmatik jihatdan mustahkam strukturaga ega bo‘lib, poetik tasvirning kompozitsion asosi bo‘lib xizmat qiladi.

Ma’lumki, daraja kategoriyasi sifatning muhim grammatik belgisidir. She’riyatda bu kategoriya juda katta ekspressiv imkoniyatlarga ega. Oddiy darajadagi sifat ko‘pincha tasvirning neytral shaklini beradi: *sokin kecha, shirin tabassum, og‘ir dard.* Bu daraja kontekstdan kelib chiqib emotsional bo‘lishi mumkin. Qiyosiy daraja taqqoslashni kuchaytiradi: *yaxshiroq kunlar*, *chuqurroq kechinmalar, sokinroq sukunat.* Shuningdek, she’riyatda qiyosiy daraja o‘zaro qarama-qarshi obrazlarni ta’kidlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Orttirma daraja – she’riy matndagi emotsional-ekspressiv ifodaning eng kuchli shakli: *eng go‘zal xotira, nihoyatda sokin tun*, *behad keng osmon.* Shoir orttirma daraja orqali o‘quvchi qalbiga bevosita murojaat qiladi, obrazning kuchli hissiy ta’sirini yaratadi.

Darhaqiqat, sifatlar she’riy matn poetik strukturasini belgilovchi eng faol elementlardan biridir. Lingvopoetik tadqiqotlarda sifatning stilistik funksiyalari keng o‘rganilgan bo‘lib, ular quyidagilardan iborat:

1. Estetik funksiyasi. Sifatlar she’riy tasvirning go‘zalligini yaratadi. Masalan, ***«shaffof tong», «latif shamol», «tiniq osmon»*** kabi birikmalar o‘quvchida yoqimli tasavvur uyg‘otadi.

2. Emotsional funksiyasi. Sifatning bevosita hissiy rang beruvchi funksiyasi mavjud: *«ma’yus ko‘ngil», «achchiq haqiqat», «dardli satrlar».* Bu sifatlar matnning ruhiy-psixologik ohangini belgilaydi.

3. Baholovchi funksiyasi**.** Bu turdagi sifatlar shoirning ijtimoiy, axloqiy yoki shaxsiy munosabatini bildiradi:*»muqaddas ona yurt», «yovuz zulmat», «ajoyib hayot».* Baholovchi sifatlar she’riyatda g‘oya va mazmunning asosiy ideologik yukini tashiydi. Shuningdek, tilshunos olim G‘.Qambarov baho munosabati sifatning asosan qiyosiy daraja shakllari orqali yuzaga chiqishini ta’kidlagan[1].

4. Kompozitsion-funksional vazifa. Sifatlar she’riy matnda ritmika, pauza, ohang, sintaktik parallelizm kabi poetik vositalar bilan uyg‘unlashadi. Masalan, she’rning bir necha misrasida sifatlarning takroriy qo‘llanishi kompozitsion bog‘liqlik yaratadi: ***«Sokin** tunlar, sokin yillar, Sokin xotiralar ichra men…»* Bu yerda «sokin**»** sifatining takrorlanishi poetik ritmikani mustahkamlaydi.

Shuningdek, sifatlar ko‘pincha o‘zining lug‘aviy ma’nosidan tashqari konnotativ (qo‘shimcha) ma’noga ega bo‘ladi. Bu ularning eng muhim badiiy-pragmatik xususiyatlaridan biridir. She’riy matnlarda sifatlarning quyidagi konnotativ ma’no turlarining ifodalanishi kuzatiladi:

1. Emotsional konnotatsiya. ***«ma’yus ko‘zlar»*** – qayg‘u, ***«quvonchli damlar»*** – shodlik;

2. Ekspressiv konnotatsiya. *«ulg‘aygan dard»*, *«qonli tong»*

3. Simvolik konnotatsiya. «oq» – poklik, «qora» – iztirob, «ko‘k» – umid, kenglik.

4. Ijtimoiy-baholovchi konnotatsiya. *«muqaddas vatan»*, *«shafqatsiz tuzum»*.

Konnotativ ma’no she’riyatda obrazning ma’naviy va ruhiy qatlamlarini chuqurlashtiradi.

Sifatlar she’riy matnda metaforik ma’nolar yarat-

[1] Қамбаров Ғ. Баҳо муносабати ва унинг ўзбек тилида ифодаланиши (шахслараро муносабат асосида): Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 2008. – 125 б.

ishda nihoyatda faol qatnashadi. Metafora – ikki predmet yoki hodisaning o‘xshash jihatlari asosida ma’noning ko‘chishi bo‘lib, sifat bu jarayonning asosiy semantik markazlaridan biridir. Sifat orqali yuzaga kelgan metaforalar o‘zbek she’riyatining obrazlar tizimida keng uchraydi. Shuningdek metaforik sifatlarning quyidagi uch vazifasini keltirish mumkin:

1. Obrazni jonlantirish. Masalan: *«temir sovuq»*, *«qonli ufqlar»* kabi sifatlar kuchli emotsional ta’sir kuchiga ega.

2. Ramziy ma’no yaratish. *«Yurakda muzlagan tuyg‘ular»* – bu yerda «muzlagan» sifati bevosita fizik holatni emas, balki ruhiy sovuqlikni beradi.

3. Murakkab hissiy holatlarni ifodalash. Sifat metafora orqali ko‘pincha so‘z bilan yetkazib bo‘lmaydigan kechinmalarni ifodalaydi: *«Ko‘nglimda siniq tonglar»*, *«yig‘ing‘ich xotiralar»*.

Har bir ijodkor metaforik sifatlarni o‘z estetik ta’bi, poetik maktabi va dunyoqarashiga mos holda qo‘llaydi. S.Maxsumova pragmatik ma’noning metaforalar orqali hosil qilinishi haqida fikr yuritib, so‘zlarning ko‘chma ma’noda qo‘llanilganida bir qancha ma’no ifodalashi, ana shu ko‘chma ma’nolarning birini qo‘llash orqali baho munosabati ifodalanishini E.Vohidov she’riyati misolida yoritib bergan[1]. Shu bilan bir qatorda, sifatlar ramziy (simvolik) ma’nolarni ham ifodalaydi. Sifatlarning ramziy ma’nolari milliy-madaniy dunyoqarash bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbek she’riyati qatlamlarida ranglar, holat bildiruvchi sifatlar va baholovchi sifatlar ko‘p holatlarda simvolik mazmun beradi. Eng ko‘p uchraydigan rang simvollari sifatida quyidagi rang bildiruvchi sifatlarni keltirish mumkin:

- Oq – poklik, ezgulik, yorug‘lik, musaffolik
- Qora – qayg‘u, zulmat, iztirob, g‘am
- Qizil – muhabbat, ehtiros, xavf
- Ko‘k – umid, orzu, samoviylik, kenglik
- Yashil – hayot, yangilanish, tabiat

Masalan: *«Oq tunlarim senga atalg‘ay»* misolidagi *«oq»* sifati tozalikka ishora qiladi. Cho‘lponning *«qora osmon ostidagi xalq»* misolida esa «qora» – siyosiy zulm timsoli. shoir She’riy matnlarda qo‘llanilgan sifatlar, ayniqsa, rang bildiruvchi sifatlar boshqa leksik vositalarga nisbatan keng qo‘llaniladi va shu asnoda she’riy matnlarda ranglar orqali baho munosabatining ifodalanishi o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘ladi[2].

Sifatlarning assotsiativ imkoniyatlari ham o‘ziga xos bo‘lib, assotsiativ sifatlar o‘quvchi ongida murakkab tasavvurlar tizimini hosil qiladi. Bu sifatlar ko‘pincha real belgi emas, balki shoir tasavvurining mahsuli bo‘ladi. Bunga she’riy matnlarda ko‘zga tashlanadigan quyidagi assotsiativ ma’noli sifatlarni misolni

- *«Yorug‘ sukut»*
- *«Sarg‘aygan xotiralar»*
- *«Ko‘lanka umidlar»*
- *«Xira kechinmalar»*

Bu sifatlar semantik jihatdan boy bo‘lib, o‘quvchi tafakkurida ko‘p qatlamli assotsiativ obrazlar yaratadi. Assotsiativ sifatlar muhim pragmatik ahamiyat kasb etadi hamda o‘quvchi bilan shoir orasidagi psixologik ko‘prik vazifasini bajaradi. O‘quvchi bunday sifatlarni idrok qilganda, o‘z tajribasi, o‘z tasavvurlari asosida yangi obrazlar yaratadi. Masalan:*»Titroq tong»* – har bir o‘quvchi ongida turlicha namoyon bo‘ladigan, ko‘p ma’noli tasvirdir: biri sovuq tong deb tasavvur qiladi, boshqasi qo‘rquvga yo‘yadi, yana boshqasi hayajonni his qiladi.

Shuningdek, sifatlar she’riy matnda faqat semantik jihatdan emas, fonetik-estetik vosita sifatida ham muhim. Sifatlarning tovush tarkibi, ohangdorligi, fonetik uyg‘unligi she’rning umumiy ritmik-kompozitsion qurilishini mustahkamlaydi.

Fonetik talqin nuqtai nazaridan sifatlar quyidagi xususiyatlarga ega:

1. Alliteratsiya yaratadi. Masalan: *«Sokin sahar sariq shamollar»* – «s» tovushining takrori ohangdorlik beradi.

2. Assonans hosil qiladi. *«Oq yo‘l ochiq osmonga olib ochar»* – «o» unlisining takrorlanishi yumshoqlik yaratadi.

3. Ritmik urg‘u beradi. *«Qattiq qadamlarim qaldirg‘ochni cho‘chitar»* – sifatlar ritmik kuch sifatida qatnashadi.

Fonetik vositalar she’riy tasvirning hissiy kuchini oshirib, marom, ohang, ritmni boshqaradi.

Rezume. Ushbu maqolada badiiy matnda sifat so‘z turkumining funksional-stilistik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Sifatlarning obraz yaratish, muallif subyektiv munosabatini ifodalash, tasviriylik va emotsional-ekspressivlikni kuchaytirishdagi o‘rni yoritiladi. Tadqiqot davomida sifatlarning semantik, stilistik va pragmatik xususiyatlari badiiy nutq kontekstida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, sifatlarning individual muallif uslubini shakllantirishdagi roli, ularning metaforik va baholovchi funksiyalari misollar asosida tahlil qilinadi. Maqolada lingvistik tahlil, kontekstual yondashuv hamda funksional-stilistik metodlardan foydalanilgan.

[1] Махсумова С. Метафоралар орқали коннотатив-прагматик маънонинг ҳосил бўлиши // Ўзбек тили ва адабиёти. 2009. – №5. – Б. 96.

[2] Sarbarova D. She’riy matnda deyksis (Usmon Azim she’rlari misolida): Filol. fan b. fals. dok (PhD)… diss. –Toshkent, 2025. – B 40.

Rezyume. This article examines the functional and stylistic role of adjectives in literary texts. The study focuses on the contribution of adjectives to image creation, expression of the author's subjective evaluation, and enhancement of emotional and expressive meaning. The semantic, stylistic, and pragmatic features of adjectives are analyzed within the context of literary discourse. Particular attention is paid to their evaluative, metaphorical, and author-specific functions. The research employs methods of linguistic analysis, contextual interpretation, and functional-stylistic approach.

Резюме. В данной статье рассматриваются функционально-стилистические особенности прилагательных в художественном тексте. Анализируется роль прилагательных в создании художественного образа, передаче авторской оценки, усилении экспрессивности и эмоциональной окраски высказывания. В центре внимания находятся семантические, стилистические и прагматические характеристики прилагательных в контексте художественной речи. Особое внимание уделяется их оценочной, метафорической и индивидуально-авторской функциям. В ходе исследования применяются методы лингвистического анализа, контекстуального и функционально-стилистического подходов.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

AQSH VA O'ZBEKISTON IJTIMOIY-SIYOSIY MATBUOT MATNLARIDA LINGVOPRAGMATIK STRATEGIYALAR: LEKSIK-USLUBIY XOSLIKLAR VA TA'SIRCHAN TIL VOSITALARI

Xusanova Zuxra,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti

XXI asrda ommaviy axborot vositalari jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylandi. Ayniqsa, ijtimoiy-siyosiy matbuot jamiyat ongini shakllantirish, siyosiy qarashlarni yo'naltirish va jamoatchilik fikriga ta'sir o'tkazishda muhim vosita hisoblanadi. Bunday matnlar nafaqat axborot yetkazish, balki muayyan g'oya, mafkura va siyosiy pozitsiyani targ'ib qilish vazifasini ham bajaradi. Shu bois ijtimoiy-siyosiy matnlarni lingvopragmatik nuqtayi nazardan tahlil qilish zamonaviy tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biridir.

Lingvopragmatika til birliklarining nutq jarayonidagi maqsadga yo'naltirilgan qo'llanilishini, muallif va auditoriya o'rtasidagi kommunikativ munosabatni o'rganadi. Ijtimoiy-siyosiy matbuot matnlari esa pragmatik jihatdan eng faol diskurs turlaridan biri bo'lib, unda til vositalari orqali o'quvchi ongiga ongli va rejalashtirilgan ta'sir ko'rsatiladi.

Ushbu maqolada AQSH va O'zbekiston ijtimoiy-siyosiy matbuot matnlarida qo'llaniladigan lingvopragmatik strategiyalar, leksik-uslubiy xosliklar va ta'sirchan til vositalari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot ikki mamlakat matbuot diskursining umumiy va farqli jihatlarini aniqlashga, shuningdek, siyosiy matnlarning pragmatik imkoniyatlarini yoritishga qaratilgan.

Lingvopragmatika tilshunoslikning mustaqil yo'nalishi sifatida XX asrning ikkinchi yarmida shakllandi. Uning asoslari J. Ostin, J. Syorl, G. Grays[1] kabi olimlarning nutq aktlari, implikatura va kommu-

[1] Austin, J. L. How to Do Things with Words. – Oxford: Oxford University Press, 1962. P.166; Searle, J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1969. P. 203.; Grice, H. P. Logic and Conversation. –